

Смерчинська О. В.,
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»

СТАЛІ ДІЄСЛІВНО-ІМЕННИКОВІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ІЗ СЕМАНТИКОЮ ЗАВЕРШЕНОСТІ ДІЇ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглянуті та проаналізовані сталі дієслівно-іменникові словосполучення, що виражають акціональну семантику завершеності дії в німецькій мові. Всього виявлено 10 функціональних дієслів, що можуть входити до складу сталих дієслівно-іменникових словосполучень із семантикою завершеності дії. Виявлені словосполучення об'єднані у 4 групи відповідно до значення, яке вони виражають.

Ключові слова: акціональна семантика, завершеність дії, граничність дії, сталі дієслівно-іменникові словосполучення.

Постановка проблеми. Аспектуальна та акціональна семантика, способи її вираження в різних мовах є предметом активного дослідження багатьох лінгвістів із початку ХХ століття. Особливо актуальні такі дослідження в неаспектуальних мовах, де відсутня граматична категорія дієслівного аспекту/виду. До таких мов належить, зокрема, і німецька мова. Тут важливо дослідити і визначити, які мовні засоби або яка взаємодія різнорівневих засобів важливі для вираження акціональної/аспектуальної семантики. Завершеність дії входить в якості функціонально-семантичного мікрополя до функціонально-семантичного поля граничності дії і включає в себе значення граничності дії та її обмеженості на часовій лінії (кінець певної дії, процесу чи стану). При цьому ми не отожднюємо завершеність та результативність дії, а розглядаємо їх як два різні, хоч і близькі за значенням функціонально-семантичні мікрополя, які частково накладаються. Сталі дієслівно-іменникові словосполучення (далі – СДІС) дуже важливі для вираження акціональної семантики в німецькій мові, оскільки вираження різних акціональних значень є їх головною функцією [2, с. 425; 4, с. 313].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження СДІС (Funktionsverbgefüge) в німецькій мові зробила праця А. Камбера (2008), в якій автор спробував зібрати якомога більшу кількість таких словосполучень, класифікувати та проаналізувати їх [5]. Контрастивне дослідження СДІС у російській та німецькій мовах провів Т. Ройтер (2000) [6]. Проблематика визначення та ролі СДІС розглядалася також у теоретичних дослідженнях П. Айзенберга (1994) [4], К. Вельке (2007) [7] та ін. Проте дослідники у своїх роботах не виокремлювали СДІС, які в німецькій мові вказують на акціональну семантику завершеності дії.

Мета статті полягає у виявленні та аналізі всіх СДІС, що позначають завершення дії в німецькій мові, та визначенні їхнього місця у функціонально-семантичному мікрополі завершеності дії.

Виклад основного матеріалу. Під СДІС більшість дослідників розуміє поєднання «функціонального» дієслова або з віддієслівним іменником у ролі прямого додатка, або з прийменниковим додатком, до складу яких входить віддієслівний іменник

[2, с. 418; 4]. У якості «функціонального» виступає дієслово, чие власне значення «ослаблене», десемантизоване. Ядром такого словосполучення є віддієслівний іменник, що несе основне смислове навантаження. Використовуючи наше визначення СДІС, ми виділили на основі аналізу емпіричних даних, поданих у роботі А. Камбера «Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen» (2008), а також словника DUDEN Redewendungen (2008) та творів художньої літератури, 10 функціональних дієслів, що можуть входити до складу СДІС із семантикою завершеності дії (*kommen, setzen, geraten, machen, bringen, führen, stellen, nehmen, sein, gehen*) і об'єднали їх у 4 групи:

1. Найчисельніша група СДІС із семантикою завершеності дії утворена за допомогою функціонального дієслова *kommen* (виявлено 31 СДІС). Більшість виявлених СДІС із цим функціональним дієсловом знаходяться на перетині функціонально-семантичних мікрополів завершеності та результативності дії, вказуючи на досягнення кінцевого результату після певних тривалих роздумів чи роботи [5, с. 315]. СДІС із функціональним дієсловом *kommen*, що вказують на завершеність дії, найчастіше містять прийменниковий додаток із прийменником *zu*, який вказує на «досягнення цілі» [2, с. 601]. Рідше використовуються прийменники *an* та *auf*, що містять сему контакту, завдяки чому також вказують на завершення, досягнення чогось [1]. Частина СДІС із *kommen* вказує на завершення певної дії чи процесу, тому що містять утворений шляхом конверсії віддієслівний іменник, що позначає завершення, кінець, напр.: *zu Ende kommen, an ein Ende kommen, zu einem Schluss kommen, zum Abschluss kommen* тощо. Сюди можна також віднести СДІС, що сигналізують про зупинку руху або певної іншої дії чи процесу: *zum Stehen kommen, zum Halten kommen*:

(1) *Damit komme ich zum Schluss meiner Ausführungen.* (DUDEN Wörterbuch 2004: 1333) (= *Damit schließe ich meine Ausführungen ab*) – *На цьому я завершую свою промову.*

16 виявлених СДІС містять іменники, утворені за допомогою деривації або конверсії від дієслів класу дій, що позначають певний процес мислення. Завдяки взаємодії граничної семантики функціонального дієслова *kommen* та прийменникового додатка, СДІС із такими віддієслівними іменниками вказують на завершення мисленнєвого процесу та досягнення певного результату: *zu einer Abschätzung kommen, zu einer Bewertung kommen, zu einer Auffassung kommen, zu einer Überzeugung kommen* і т. п. Зокрема у (2) прикладі використане СДІС *auf den Einfall kommen*, яке завдяки своїм компонентам поєднує семантику завершеності та результативності:

(2) *Nicht eigentlich Robinson, der wäre gar nicht auf den Einfall gekommen, dass die Photographie solchen Wert für mich hat (...)* (Kafka, 141) – *Власне, не Робінсон, він навіть не здогадався би, яка цінна може бути для мене ця фотографія (...)* (Кafka, 116)

До складу 5 СДІС входять іменники, утворені шляхом морфологічної конверсії від дієслів класів дій або подій, які вказують на те, що одна дія/подія відбувається внаслідок певної іншої дії чи діяльності. Такі СДІС також знаходяться на перетині двох мікрополів, поєднуючи фінітивне та результативне значення: *zu Sturz kommen, zu Fall kommen, zum Vorschein kommen, zum Durchbruch kommen, zum Verkauf kommen*. Так, у (3) реченні СДІС *zum Vorschein kommen* позначає граничну, доконану дію, що стала можливою завдяки попередньому розвитку подій, а саме руху:

(3) *Dzwinka показувала рукою на старезну вузькоколіїку, котра з'явилась з папороті й трави якраз у нас під ногами.* (Дереш, 57) – *Dswinka zeigte auf uralte schmalspurige Gleise, die zwischen Farn und Gras unter unseren Füßen zum Vorschein kamen.* (Deresch, 62)

2. Із 4 функціональними дієсловами *setzen, bringen, machen, führen* СДІС виражають каузативну семантику поруч із семантикою завершеності дії. Всього виявлено 11 таких СДІС, із яких 8 складаються з відповідного функціонального дієслова та прийменникового додатка. Для утворення таких СДІС використовуються 2 прийменники: *außer* та *zu*. Якщо другий прийменник вказує на доведення до певного стану, то прийменник *außer*, вказуючи, що щось є поза певною просторовою чи часовою даністю [1, с. 191], сигналізує в поєднанні з названими функціональними дієсловами про виведення з певного стану чи процесу і позначає припинення роботи або функціонування чогось. Центром таких СДІС виступають віддієслівні іменники, що позначають сам кінець, завершення, або ж певний тривалий процес чи дію, напр.: *etw. zu Ende führen, etw. zum Abschluss bringen, etw. außer Betrieb setzen, etw. außer Dienst stellen*. Зокрема у (4) прикладі СДІС *etw. zu Ende führen* позначає завершення довшого процесу – навчання, що також відображено в українському перекладі, де використане дієслово із семантикою завершеності дії *закінчити*:

(4) *So hohe Ziele wie der Student hatte er nicht, wer weiß, ob es ihm sogar zu Hause gelungen wäre, das Studium zu Ende zu führen (...)* (Kafka, 287) – *Такої високої мети, як у студента, він не має, та й хтозна, чи навіть удома йому вдалося би закінчити студії (...)* (Кафка, 236)

Ще 3 виявлених СДІС, що вказують на припинення певної дії, на доведення її до завершення, складаються з функціонального дієслова та віддієслівного іменника у ролі прямого додатка, утвореного від дієслова, що позначає кінець дії чи процесу: *etw. ein Ende machen, etw. ein Ende setzen, [mit etw.] Schluss machen*. Так, у (5) реченні, наведеному зі словника DUDEN Redewendungen (2008) [3], СДІС *Schluss machen* вказує на припинення процесу розповсюдження неправдивої інформації:

(5) *Ich wollte endgültig Schluss machen mit allen feigen Lügen.* (DUDEN Redewendungen/Fallada, Herr 153) – *Я хотів напевно покінчити з усією боягузливою брехнею.*

3. У процесі аналізу виявлено також поодинокі СДІС із семантикою завершеності дії з функціональними дієсловами *geraten, gehen* та *nehmen*. Такі СДІС мають різну структуру, і до їх складу може входити як прийменниковий, так і прямий додаток. Вони позначають або завершення певного процесу чи дії (*an sein Ende geraten, zu Ende gehen, ein Ende nehmen*), або припинення конкретного процесу, припинення функціонування чогось (*außer Kontrolle geraten*). У (6) прикладі СДІС *zu Ende gehen* позначає завершення цілого ряду подій, описаних раніше в творі, і ця семантика завершеності дії зберігається також в українському перекладі, де використане дієслово *скінчитися*, що виражає семантику завершеності дії на лексичному рівні:

(6) *Der andere Hauptanklagepunkt galt der Bombennacht, mit der alles zu Ende ging.* (Schlink, 103) – *Другий головний пункт звинувачення стосувався ночі, коли впали бомби і скінчилося усе.* (Шлінк, 101–102)

Завдяки аналізу виявлено 2 СДІС із дієсловом класу станів *sein* в якості функціонального дієслова. Віддієслівні іменники, що виступають в одному СДІС як прямий, а в другому – як прийменниковий додаток, утворені від дієслів класу дій, що позначають завершення дії на лексичному рівні: *Schluss sein, zu Ende sein*. Завдяки взаємодії семантики обох компонентів такі СДІС виражають як семантику завершеності, так і семантику результативності дії. Так, у (7) прикладі СДІС *zu Ende sein* перекладене за допомогою дієслова *закінчитися*, а при перекладі (8) речення наголос зроблено на результуючий стан, коли семантика завершеності дії виражається лише за допомогою лексичного значення іменника *кінець*:

(7) *Karl wollte die anderen nicht stören, jeder sollte deshalb vorläufig seinen Platz behalten, das Essen werde bald zu Ende sein und dann wollten sie natürlich immer zueinander halten.* (Kafka, 311) – *Карл не хотів нікому заважати, тому поки що всі залишилися на своїх місцях, бо трапеза і так скоро закінчиться, і тоді вони вже не розлучаться.* (Кафка, 272)

(8) *“Liest du viel?” “Es geht so. Vorgelesen bekommen ist schöner.” Sie sah mich an. “Damit ist jetzt Schluss, nicht wahr?”* (Schlink, 186) – *«Ти багато читаєш?» «Так собі. Краще слухати, коли хтось читає.» Ганна глянула на мене: «Тепер цьому кінець, правда?»* (Шлінк, 179)

Кількісні дані виділених 4 груп СДІС із семантикою завершеності дії, отримані завдяки проведеному аналізу словника DUDEN Redewendungen (2008), емпіричних даних дослідження А. Камбера «Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte

Таблиця 1

СДІС із семантикою завершеності дії в німецькій мові

	Приклади	Кількість	%
<i>kommen + zu/an (Akk.)/auf (Akk.) + іменник</i>	<i>an ein Ende kommen, zum Halten kommen, zu einer Einschätzung kommen, zum Vorschein kommen</i>	31	65
<i>führen, bringen + zu + іменник setzen, stellen + außer + іменник setzen, machen + Akkusativ (прямий додаток)</i>	<i>etw. zum Abschluss bringen, etw. außer Betrieb setzen, etw. außer Dienst stellen, Schluss machen</i>	11	23
<i>geraten + außer/an (Akk.) + іменник gehen + zu + іменник nehmen + Akkusativ (прямий додаток)</i>	<i>an sein Ende geraten, außer Kontrolle geraten, zu Ende gehen, ein Ende nehmen</i>	4	8
<i>Nominativ (підмет) + sein sein + zu + іменник</i>	<i>Schluss sein, zu Ende sein</i>	2	4
Всього:		48	10

Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen» (2008) та творів художньої літератури, подані нижче в таблиці 1.

Висновки. Проведений аналіз показує, що найбільша кількість СДІС із семантикою завершеності дії утворена за допомогою функціонального дієслова *kommen* (31 СДІС, що становить 65% від загальної кількості). Рідше на завершеність дії вказують СДІС із функціональними дієсловами *geraten*, *gehen* та *nehmen* (8%). Більшість таких СДІС поєднують семантику завершеності дії із семантикою результативності. Результативність та завершеність дії виражають також 2 СДІС із функціональним дієсловом *sein*, які складають 4% від загальної кількості виявлених СДІС. Окрема група сталих дієслвно-іменникових словосполучень із функціональними дієсловами *setzen*, *bringen*, *föhren*, *machen*, *stellen* поєднують семантику завершеності та каузативності дії (11 СДІС – 23%). У значній кількості виявлених СДІС іменники утворені від дієслів, що позначають завершення дії на лексичному рівні (напр., *Ende*, *Abschluss*, *Schluss*). У решті СДІС такі іменники утворені від дієслів класів дій або подій і переважно позначають процеси мислення (напр., *Beurteilung*, *Erkenntnis*, *Auffassung*) або діяльність людини (напр., *Kontrolle*, *Betrieb*, *Verkauf*, *Dienst*). Хоча в процесі аналізу була виявлена значна кількість СДІС із семантикою завершеності дії (48 одиниць), через малу кількість прикладів із творів художньої літератури (всього було виявлено лише 16 таких прикладів) ми відносимо їх на периферію мікрополя завершеності дії в німецькій мові.

Література:

1. DUDEN Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich: Dudenverlag, 2004. – 1816 S.
2. DUDEN Die Grammatik / [P. Eisenberg, J. Peters, P. Gallmann] – Mannheim–Zürich: Dudenverlag, 2009. – 1343 S.
3. DUDEN Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik. – Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich: Dudenverlag, 2008. – 957 S.
4. Eisenberg P. Grundriß der deutschen Grammatik / P. Eisenberg. – Stuttgart–Weimar: Metzler, 1994. – 581 S.
5. Kamber A. Funktionsverbgefüge – empirisch. Eine korpusbasierte Untersuchung zu den nominalen Prädikaten des Deutschen / A. Kamber. – Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 2008. – 592 S.
6. Reuther T. Funktionsverbgefüge des Russischen und Deutschen im Rahmen des Modells «Bedeutung <=> Text». Eine konfrontative Untersuchung am Beispiel von Existenzverben: [Dissertation] / T. Reuther. – Klagenfurt, 2000. – 270 S.
7. Welke K. Einführung in die Satzanalyse. Die Bestimmung der Satzglieder im Deutschen / K. Welke. – Berlin–New York: Walter de Gruyter, 2007. – 374 S.

Ілюстративний матеріал:

1. Deresch L. Die Anbetung der Eidechse oder Wie man Engel vernichtet / L. Deresch. – Berlin: Suhrkamp, 2006. – 201 S.
2. Kafka F. Amerika / F. Kafka. – Харків: Фоліо, 2003. – 349 с.
3. Schlink B. Der Vorleser / B. Schlink. – Zürich: Diogenes, 1997. – 207 S.
4. Дереш Л. Поклоніння ящірці: Як нищити ангелів / Л. Дереш. – Харків: Фоліо, 2009. – 189 с.
5. Кафка Ф. Зниклий безвісти [Америка] / Ф. Кафка. – К.: Критика, 2009. – 279 с.
6. Шлінк Б. Читець / Б. Шлінк. – К.: Основи, 2005. – 197 с.

Смерчинская О. В. Устойчивые глагольно-субстантивные словосочетания с семантикой завершения действия в немецком языке

Аннотация. В статье рассмотрены устойчивые глагольно-субстантивные словосочетания, которые выражают акциональную семантику завершения действия в немецком языке. Всего выявлено 10 функциональных глаголов, которые могут входить в состав устойчивых глагольно-субстантивных словосочетаний, содержащих семантику завершения действия. Выявленные словосочетания объединены в 4 группы согласно значениям, которые они выражают.

Ключевые слова: акциональная семантика, завершение действия, предельность действия, устойчивые глагольно-субстантивные словосочетания.

Smerechynska O. The fixed verbo-nominal phrases with the meaning of the end of an action in German

Summary. The article deals with the fixed verbo-nominal phrases that express the semantics of the end of an action in German. There were found 10 functional verbs that can be used in the fixed verbo-nominal phrases with semantics of the end of an action. The found phrases were divided into 4 groups according to the meaning they express.

Key words: actional meaning, end of an action, boundedness of an action, fixed verbo-nominal phrases.